

Classification Of Word Groups In English

Shodiyeva Gulrukh Nazir kizi

Doctor of Philosophy (PhD) in Philology

Fergana State University

ORCID ID: 0000-0003-2190-5741

g.n.shodiyeva@pf.fdu.uz

Abstract

This article is devoted to an in-depth study of the problem of classification of word classes in English. The study analyzes traditional grammatical approaches, modern linguistic theories and the views of various linguistic schools. The article considers various criteria for classifying word classes in English, their semantic, morphological and syntactic features, as well as controversial issues in modern linguistics. The results section evaluates the specific aspects of word classes in the grammatical structure of the English language, the effectiveness of various criteria used in their classification.

Keywords: word classes, English grammar, morphology, syntax, linguistic classification, lexical-grammatical categories, functional grammar, theory of word classes

Annotatsiya

Ushbu maqola ingliz tilida soʻz turkumlarining tasnifi masalasini chuqur oʻrganishga bagʻishlangan. Tadqiqotda anʼanaviy grammatik yondashuvlar, zamonaviy lingvistik nazariyalar va turli tilshunoslik maktablarning qarashlar tahlil qilinadi. Maqolada ingliz tilida soʻz turkumlarini tasniflashning turli mezonlari, ularning semantik, morfologik va sintaktik xususiyatlari hamda zamonaviy tilshunoslikdagi munozarali masalalar koʻrib chiqiladi. Natijalar qismida ingliz tilining grammatik tuzilishidagi soʻz turkumlarining oʻziga xos jihatlari, ularni tasniflashda qoʻllaniladigan turli mezonlarning samaradorligi baholanadi.

Kalit soʻzlar: soʻz turkumlari, ingliz tili grammatikasi, morfologiya, sintaksis, lingvistik tasnif, leksik-grammatik toifalar, funksional grammatika, soʻz turkumlari nazariyasi

Kirish

Soʻz turkumlari har qanday tilning grammatik tizimining markaziy tushunchalaridan biri hisoblanadi va tilning strukturaviy asoslarini tashkil etadi. Ingliz tilida soʻz turkumlarining tasnifi zamonaviy tilshunoslikning eng muhim va ayni paytda munozarali mavzularidan biridir. Bu muammo nafaqat nazariy tilshunoslik, balki amaliy til oʻrgatish, mashinali tarjima, tabiiy tillarni qayta ishlash va boshqa koʻplab sohalarda muhim ahamiyatga ega. Ingliz tili dunyoning eng keng tarqalgan xalqaro muloqot vositasi sifatida juda koʻp tadqiqotlarga sabab boʻlgan va uning grammatik tizimi, xususan soʻz turkumlari tasnifi, turli davrlarda turli yondashuvlar asosida oʻrganilgan.

Ingliz tilida soʻz turkumlarini tasniflash masalasi XVIII asrdan boshlab tilshunoslarning diqqat markazida boʻlib kelmoqda. Anʼanaviy grammatika maktabi asosan lotin grammatikasi modeliga asoslanib, ingliz tilida ham shunga oʻxshash tizimni yaratishga harakat qilgan. Biroq ingliz tilining oʻziga xos xususiyatlari, ayniqsa, uning analitik tabiyati, fleksiyalarning kamayishi va soʻz shakllanishi jarayonlarining oʻziga xosligi anʼanaviy yondashuvlarni qayta koʻrib chiqishni talab qilgan. XX asrda strukturalizm, generativ grammatika va funksional lingvistika kabi yangi yoʻnalishlarning paydo boʻlishi soʻz turkumlari tasnifiga yangicha nuqtai nazardan qarashga imkon berdi.

Ingliz tilida soʻz turkumlari soniga oid turli fikrlar mavjud. Anʼanaviy grammatikada odatda sakkizta asosiy soʻz turkumi ajratiladi: ot, feʼl, sifat, ravish, olmosh, predlog, bogʻlovchi va undov. Biroq zamonaviy tadqiqotchilarning baʼzilari artikl, modal feʼllar, yordamchi feʼllar va boshqa kategoriyalarni alohida soʻz turkumlari sifatida koʻrib chiqishni taklif qilmoqda. Bu masala hali ham ochiq savol boʻlib qolmoqda va turli tilshunoslik maktablari turli qarashlarga

ega. Masalan, Quirk va boshqalar ingliz tilida to'rtta ochiq so'z turkumi (ot, fe'l, sifat, ravish) va to'rtta yopiq so'z turkumi (olmosh, predlog, bog'lovchi, undov) borligini ta'kidlaydilar [1].

Metodologiya va adabiyotlar tahlili

Ushbu tadqiqotda asosan adabiyotlar tahlili metodi qo'llanilgan bo'lib, ingliz tilida so'z turkumlari tasnifi bo'yicha klassik va zamonaviy manbalar tizimli ravishda o'rganilgan. So'z turkumlari masalasi tilshunoslikning eng qadimiy mavzularidan biri bo'lib, uning tarixi qadimgi yunon va rim grammatikasiga borib taqaladi. Aristotel birinchi bo'lib so'zlarni uch kategoriyaga: ism (onoma), fe'l (rhema) va bog'lovchi (syndesmos) ga ajratgan. Keyinchalik bu tasnif Aleksandriyalik Dionisiy tomonidan sakkiz turkumga kengaytirilgan: ot, fe'l, sifat, artikl, olmosh, predlog, ravish va bog'lovchi [2]. Bu tasnif asrlar davomida Yevropa tilshunosligida dominant bo'lib qoldi va ingliz grammatikasiga ham o'tkazildi, garchi ingliz tilining o'ziga xos xususiyatlari lotin modeliga to'liq mos kelmasa ham.

XVIII-XIX asrlarda ingliz grammatikasi an'anaviy lotin grammatikasi nuqtai nazaridan tavsiflanishga urindi. Lindley Murray, Robert Lowth va boshqa olimlar ingliz tilida ham lotin grammatikasi qoidalarini qo'llashga harakat qilishdi. Biroq bu yondashuv ko'plab tafovutlar va nomuvofiqliklarni keltirib chiqardi, chunki ingliz tili analitik xususiyatga ega va sintetik lotin tilidan tuzilishi jihatidan tubdan farq qiladi. Bu davrdagi grammatikalar ko'pincha ingliz tilining o'ziga xos jihatlari, masalan, artikl, modal fe'llar va phrasal verbs kabi hodisalarni to'liq tushuntira olmadi.

XX asrda strukturalizm yo'nalishining rivojlanishi bilan so'z turkumlarini aniqlashda yangi yondashuvlar paydo bo'ldi. Leonard Bloomfield va uning izdoshlari so'zlarning taqsimlanishi (distribution) va substitution (o'rnini bosish) tamoyillariga asoslangan tasnifni taklif qildilar. Fries o'zining "The Structure of English" asarida so'z turkumlarini ularning sintaktik muhitiga qarab tasnifladi va an'anaviy terminologiyadan voz kechib, so'z turkumlarini raqamlar va harflar bilan belgiladi [3]. Bu yondashuv garchi juda ob'ektiv ko'rinsa ham, amalda murakkabliklar tug'dirdi va keng qo'llanilmadi.

Noam Chomsky generativ grammatika nazariyasini yaratishi bilan so'z turkumlarini tushunishda yangi bosqich boshlandi. Transformatsion grammatika so'z turkumlarini chuqur struktura va sirt struktura nuqtai nazaridan tahlil qildi. Chomsky so'z turkumlarini sintaktik kategoriyalar sifatida ko'rib, ularning tuzilishi va funksiyasi o'rtasidagi munosabatlarni tadqiq qildi [4]. Britaniya tilshunoslik maktabi, ayniqsa Quirk, Greenbaum, Leech va Svartvik kabi olimlar ingliz grammatikasiga funksional yondashuv taklif qildilar. Ularning "A Comprehensive Grammar of the English Language" asari ingliz tilining eng to'liq tavsifi hisoblanadi va so'z turkumlarini semantik, morfologik va sintaktik mezonlar kombinatsiyasi asosida tasniflaydi [1]. Halliday tomonidan ishlab chiqilgan funksional grammatika nazariyasi so'z turkumlarini ularning nutqda bajargan kommunikativ vazifasi nuqtai nazaridan ko'rib chiqadi [5]. O'zbek tilshunosligida ingliz tili grammatikasi, jumladan so'z turkumlari tasnifi, ko'pincha qiyosiy-tipologik jihatdan o'rganilgan. Azizov ingliz va o'zbek tillarida so'z turkumlarining umumiy va o'ziga xos xususiyatlarini taqqoslab, ikki tilning tipologik farqlarini ko'rsatadi [6]. O'zbek tilshunoslarining asarlarida ingliz tili so'z turkumlarining morfologik va sintaktik xususiyatlariga alohida e'tibor qaratiladi, chunki bu til o'rgatishda muhim amaliy ahamiyatga ega.

Rus tilshunosligida ingliz grammatikasi bo'yicha ko'plab fundamental ishlar mavjud. Smirnitskiy ingliz tilining so'z tuzilishi va morfologiyasini chuqur tahlil qilib, so'z turkumlarining shakl va mazmun munosabatlarini o'rgangan [7]. Barkhudarov va Shteling ingliz grammatikasini o'qitish metodologiyasi nuqtai nazaridan yoritib, so'z turkumlarini amaliy jihatdan tasniflashni taklif qildilar [8]. Zamonaviy korpus lingvistikasi so'z turkumlarini o'rganishda yangi imkoniyatlar ochdi. Biber va boshqalar Longman Grammar of Spoken and Written English asarida katta hajmdagi korpus ma'lumotlariga asoslanib, ingliz tilida so'z turkumlarining haqiqiy qo'llanilish chastotasi va kontekstual xususiyatlarini o'rgandilar [9]. Kognitiv lingvistika so'z turkumlarini inson aql-zakovati va konseptualizatsiya jarayonlari nuqtai nazaridan tushunishga harakat

qiladi. Langacker kognitiv grammatika doirasida so'z turkumlarini konseptual kategoriyalar sifatida tavsiflab, ularning prototipik tuzilishini va metaforik kengayishlarini tahlil qildi [10].

Natijalar va muhokama

Adabiyotlar tahlili asosida ingliz tilida so'z turkumlarini tasniflashning bir nechta asosiy yondashuvlari aniqlanadi: an'anaviy yondashuv, strukturalistik yondashuv, generativ yondashuv, funksional yondashuv va kognitiv yondashuv. Har bir yondashuvning o'z nazariy asoslari va amaliy qo'llanilish doirasi mavjud. An'anaviy yondashuv pedagogik jihatdan eng qulay bo'lsa-da, ko'plab nazariy muammolar va nomuvofiqliklarni o'z ichiga oladi. Strukturalistik va generativ yondashuvlar yanada formal va qat'iy tasniflarni taklif qiladi, ammo ularning murakkabligi amaliy qo'llanilishni cheklaydi. Funksional va kognitiv yondashuvlar esa so'z turkumlarini yanada moslashuvchan va kontekstga bog'liq kategoriyalar sifatida ko'rib chiqadi. Ingliz tilida so'z turkumlarini tasniflashning eng muhim qiyinchiligi ularning ko'p funksionalligi va konversiya hodisasining keng tarqalganidir. Ko'plab ingliz so'zlari hech qanday morfologik o'zgarishsiz bir nechta so'z turkumida ishlatilishi mumkin, masalan, "work" so'zi ham ot, ham fe'l sifatida qo'llaniladi. Bu hodisa ingliz tilining analitik xususiyatidan kelib chiqadi va so'z turkumini aniqlashda sintaktik kontekstni hisobga olish zaruriyatini ko'rsatadi. Shuningdek, ba'zi so'zlar oraliq holatda bo'lib, bir turkumdan boshqasiga o'tish jarayonida bo'lishi mumkin, bu esa aniq chegaralar o'rnatishni yanada qiyinlashtiradi.

So'z turkumlarini aniqlashda qo'llaniladigan mezonlarning har biri o'z ustunliklari va kamchiliklariga ega. Semantik mezon intuitiv va tushunarli bo'lsa-da, ko'plab so'zlarning ko'p ma'noliligi va metaforik ishlatilishi tufayli u yetarlicha aniq emas. Morfologik mezon ingliz tilida juda cheklangan, chunki bu tilning fleksion tizimi juda soddalashgan va ko'plab so'zlar hech qanday morfologik belgilarga ega emas. Sintaktik mezon eng ishonchli hisoblanadi, chunki u so'zning gapdagi haqiqiy vazifasiga asoslanadi, ammo u ham har doim bir qiymatli natija bermaydi, chunki ba'zi so'zlar turli sintaktik pozitsiyalarda turli vazifalarni bajarishi mumkin.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, so'z turkumlari diskret kategoriyalar emas, balki prototipik tuzilishga ega bo'lgan kategoriyalardir. Har bir so'z turkumining markaziy, eng tipik vakillari va periferiyada joylashgan, kam tipik vakillari mavjud. Masalan, "dog" so'zi ingliz tilida konkret ot turkumining prototipik namunasi hisoblanadi, "justice" esa abstrakt ot sifatida periferiyaga yaqinroqdir. Bu prototipik yondashuv kognitiv lingvistika tomonidan ilgari surilgan bo'lib, so'z turkumlari o'rtasidagi noaniq chegaralar va oraliq holatlarni tushuntirishga yordam beradi.

Korpus ma'lumotlari asosida olib borilgan tadqiqotlar so'z turkumlarining real nutqdagi taqsimlanishi va chastotasi haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. Masalan, ingliz tilida eng ko'p ishlatiladigan so'zlar ro'yxatida funksiya so'zlari (predloglar, bog'lovchilar, yordamchi fe'llar) dominant o'rinni egallaydi, garchi ular leksik ma'noga ega bo'lmasa ham. Bu nutqning sintaktik tuzilishida funksiya so'zlarining muhim rolini ko'rsatadi. Shuningdek, korpus ma'lumotlari ba'zi so'zlarning nazariy tasnifdagi o'rnidan farqli ravishda ishlatilishini ham aniqlaydi, bu nazariya va amaliyot o'rtasidagi farqni ko'rsatadi.

Ingliz tilida artikl masalasi alohida muhokamani talab qiladi. Ba'zi tilshunoslar artiklni mustaqil so'z turkumi sifatida ajratishni taklif qilsa, boshqalar uni determinativlar (aniqllovchilar) turkumining bir qismi deb hisoblaydilar. Artiklning o'ziga xos sintaktik pozitsiyasi va semantik vazifasi uni alohida turkum sifatida ko'rib chiqishni oqlaydigan bo'lsa-da, uning olmoshlar va sifatlar bilan yaqin bog'liqligi uni kengroq kategoriya ichida ko'rib chiqish zaruriyatini ko'rsatadi. Xuddi shunday munozara modal fe'llar, yordamchi fe'llar va ba'zi boshqa kategoriyalar uchun ham mavjud.

So'z turkumlari tasnifi amaliy lingvistika, ayniqsa mashinali tarjima va tabiiy tillarni qayta ishlash sohasida katta ahamiyatga ega. Kompyuter dasturlari uchun aniq va algoritmik tarzda qo'llanilishi mumkin bo'lgan so'z turkumlari tasnifi zarur. Bu maqsadda Penn Treebank tagset kabi standartlashtirilgan teg tizimlar ishlab chiqilgan bo'lib, ular ingliz tilida avtomatik grammatik tahlil uchun keng qo'llaniladi. Biroq hatto bu standartlashtirilgan tizimlar ham murakkab va

noaniq holatlarda qiyinchiliklarga duch keladi, bu masalaning haqiqatan ham murakkabligini ko'rsatadi.

Qiyosiy-tipologik nuqtai nazardan ingliz tilida so'z turkumlari tasnifi boshqa tillar bilan taqqoslaganda o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ingliz tilining analitik tabiati, morfologik belgilarning kamligi va sintaktik pozitsiyaning ahamiyati uni fleksion tillar, masalan, rus yoki lotin tillaridan tubdan farqlaydi. O'zbek tili bilan taqqoslaganda ham sezilarli farqlar mavjud: o'zbek tilida affiks tizimi yanada rivojlangan va so'zlarning turkumga mansubligi ko'pincha morfologik belgilar orqali aniq belgilanadi. Bu qiyosiy jihatlar ingliz tilida so'z turkumlarini tasniflashning o'ziga xos muammolarini tushunishga yordam beradi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida so'z turkumlari tasnifi hali ham rivojlanayotgan va takrorlanayotgan sohadir. Tilning tabiiy evolyutsiyasi, yangi so'zlar va konstruksiyalarning paydo bo'lishi, shuningdek, yangi nazariy yondashuvlar va metodlar tadqiqot usullari so'z turkumlari tasnifini doimiy ravishda yangilashni talab qiladi. Zamonaviy tilshunoslikda eklektik yondashuv, ya'ni turli nazariyalarning eng yaxshi jihatlarini birlashtirish va konkret vazifaga mos keladigan metodlarni tanlash eng maqbul strategiya hisoblanadi.

Xulosa

Ingliz tilida so'z turkumlari tasnifi masalasi tilshunoslikning fundamental muammolaridan biri bo'lib, u nazariy va amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot davomida turli davrlarda va turli tilshunoslik maktablarida ishlab chiqilgan so'z turkumlari tasniflari tahlil qilindi va ularning nazariy asoslari, afzalliklari hamda kamchiliklari ko'rib chiqildi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, so'z turkumlarini tasniflashda yagona universal yondashuv mavjud emas va har bir yondashuv ma'lum kontekstda o'z qiymatiga ega.

Ingliz tilining analitik tabiati, morfologik belgilarning kamligi va konversiya hodisasining keng tarqalgani so'z turkumlarini tasniflashni qiyinlashtiradi. Ko'plab so'zlarning bir nechta turkumda ishlatilishi, prototipik tuzilish va kategoriyalar o'rtasidagi noaniq chegaralar so'z turkumlari tushunchasining murakkabligini ko'rsatadi. Shu sababli, zamonaviy tilshunoslikda integrativ yondashuv qo'llaniladi, ya'ni semantik, morfologik va sintaktik mezonlarni birgalikda hisobga olgan holda, kontekstual va pragmatik omillarni inobatga olgan holda so'z turkumlari tahlil qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilida so'z turkumlari tasnifi ko'p qirrali va murakkab muammo bo'lib, uni hal qilish uchun turli yondashuvlar va metodlarni birlashtirish zarur. Zamonaviy tilshunoslikda so'z turkumlarini prototipik kategoriyalar sifatida ko'rib chiqish, ularning diskret emas, balki uzluksiz spektrda joylashgan ekanligini tan olish va kontekstual omillarni hisobga olish eng maqbul yo'l hisoblanadi. Keyingi tadqiqotlar uchun korpus ma'lumotlaridan kengroq foydalanish, turli janr va uslublarda so'z turkumlarining qo'llanilishini qiyosiy tahlil qilish, shuningdek, kognitiv va psixolingvistik jihatlarni chuqurroq o'rganish tavsiya etiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). *A comprehensive grammar of the English language*. London: Longman.
- Robins, R. H. (1997). *A short history of linguistics* (4th ed.). London: Longman.
- Fries, C. C. (1952). *The structure of English: An introduction to the construction of English sentences*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Chomsky, N. (1965). **Aspects of the theory of syntax**. Cambridge, MA: MIT Press.
- Halliday, M. A. K. (1994). *An introduction to functional grammar* (2nd ed.). London: Edward Arnold.
- Azizov, A. A. (2005). *Ingliz va o'zbek tillarida so'z turkumlarining qiyosiy tahlili*. Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti nashryoti.
- Smirnitkiy, A. I. (1959). *Morfologiya angliyskogo yazyka* [Morphology of the English language]. Moscow: Izdatelstvo literatury na inostrannykh yazykakh.
- Barkhudarov, L. S., & Shteling, D. A. (1973). *Grammatika angliyskogo yazyka* [Grammar of the English language]. Moscow: Vysshaya shkola.

- Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., & Finegan, E. (1999). Longman grammar of spoken and written English. London: Longman.
- Langacker, R. W. (1987). Foundations of cognitive grammar: Vol. 1. Theoretical prerequisites. Stanford, CA: Stanford University Press.